

УДК 330.3

А. О. Касич,
 д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,
 Київський національний університет технологій та дизайну
 К. О. Канунікова,
 магістрант кафедри менеджменту,
 Київський національний університет технологій та дизайну

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ДИНАМІКА, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

A. Kasych,
 Doctor of Economic Sciences, Professor of Management Department,
 Kiev National University of Technologies and Design
 K. Kanunikova,
 Master of Management Department,
 Kiev National University of Technologies And Design

INNOVATIVE ACTIVITY OF UKRAINIAN COMPANIES: DYNAMICS, PROBLEMS AND SOLUTIONS

У статті аналізується поняття "інноваційна політика" та проблеми її реалізації на території України. Конкретизовано мету, об'єкт, прогнозування, формування, етапи розробки та проблеми реалізації інноваційної політики підприємств.

The article analyzes the concept of "innovation policy" and the problems of its implementation on the territory of Ukraine. It details the aim, object, forecasting, forming, developing stages and implementation problems of businesses innovation policy.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна політика, формування інноваційної політики, прогнозування, планування, реалізація інноваційної політики, проблеми реалізації, підприємства України.

Key words: innovations, innovation, innovative policy, innovative policy formation, forecasting, planning and implementation of innovative policy implementation problems, companies of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інноваційна діяльність промислових підприємств вже давно стала головною умовою їх конкурентоспроможності та вимагає системного управління. У XXI столітті у конкурентній боротьбі виграють ті підприємства, які є інноваційно активними. Якщо ж підприємство не є лідером галузі, саме інноваційна активність стає запорукою збереження його на ринку чи навіть виживання. Це підтвердила і глобальна економічна криза 2007—2009 років. У цей період більш стійко розвивались ті підприємства та галузі, які активно використовували та впроваджували інноваційні технології. Це відбувалось за рахунок того, що витрати на НТДКР навіть в умовах кризи не зменшувались, а стали фактично "захищеними".

Сучасні інноваційно-активні підприємства це підприємства, які витрачають на інновації значні фінансові ресурси, одночасно реалізують ряд інноваційних проектів, постійно нарощують кадровий потенціал інноваційної діяльності. Однак інноваційний розвиток не став однією з головних ознак зростання українських підприємств. Певні позитивні тенденції тимчасово спостерігалися, але швидко змінювались протилежними. Тобто інноваційні процеси на українських підприємствах нестійкими та позбавлені чітких довгострокових стимулів.

Виходячи з цього, виникає необхідність проаналізувати показники та спрямування інноваційної політики підприємств України і з'ясувати, чому стримується роз-

виток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, та відшукати шляхи вирішення проблем.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання активізації інноваційної діяльності постійно є об'єктом вивчення українських та зарубіжних вчених.

Серед найбільш значимих наукових праць слід вказати роботи Г.О. Андрощука [1], А.К. Андрюшка [2], Л.С. Шатковської [8], О.М. Ястремської [10], інших. Так, поточний стан інноваційної діяльності підприємств досліджується в роботах [1; 2; 3; 8; 10]. Обліковий аспект інноваційної діяльності розкрито в роботі Л.С. Шатковської [8]. Необхідність формування товарної інноваційної політики аргументує В.М. Щербань [9], а О.С. Захарченков [4] наголошує на важливості розробки стратегії інноваційних перетворень. Більш системні завдання постають при дослідженні інновацій як основи формування національних інноваційних систем, на чому наголошено в роботі [5]. Загалом інноваційна активність підприємства є результатом розвитку формування зваженої державної інноваційної політики, і ефективного функціонування системи освіти [6], і розвитку бізнес-середовища та підприємницької ініціативи.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні ключових показників інноваційної діяльності та інноваційної політики

Таблиця 1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах України за 2010—2015 рр.

Роки	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі, од.	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, од.	З них нові види техніки, од.	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3
2014	12,1	1743	447	3661	1314	2,5
2015	15,2	1217	458	3136	966	1,4

Джерело: складено авторами за даними [7].

підприємств задля визначення основних тенденції, які дозволяють сформулювати перспективне бачення розвитку досліджуваних процесів та визначити конкретні завдання з активізації інноваційної діяльності українських підприємств.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процеси інноваційної активності підприємств на цей час визначають конкурентоспроможність у майбутньому, а тому важливим науковим завданням є дослідження показників інноваційної діяльності задля визначення поточних тенденції, проблем поточного етапу розвитку та оцінювання перспективних показників цього виду діяльності [1].

Для того, щоб визначити основні тенденції розвитку інноваційної діяльності та, перш за все, проблеми розвитку доцільно дослідити загальні показники інноваційної діяльності на макро- та мікрорівнях.

Основні показники, які характеризують зміст та динаміку інноваційної діяльності, представлено в таблиці 1.

Представлені дані дозволяють виокремити такі основні тенденції:

1. Інноваційно активними у національній економіці залишається дуже невелика кількість підприємств, не зважаючи на позитивну динаміку в окремі роки. Так, за досліджуваний період частка інноваційно-активних підприємств складала в середньому 13%. Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70—80% від їх загальної кількості [1]. Низький рівень поточної інноваційної активності підприємств визначає низьку конкурентоспроможність в найближчу перспективу.

2. Змістовні характеристики інноваційної діяльності не відповідають потребам сучасного етапу розвитку підприємства. Українські підприємства потребують активного впровадження нових технологій, особливо матеріало- та енергозберігаючих. Однак представлені в таблиці 1 дані свідчать про те, що необхідних системних змін не відбувається, оскільки кількість впроваджених нових технологічних процесів зменшується, навіть за досліджуваний період, а основним видом інноваційної діяльності залишається випуск інноваційної продукції, обсяг якої також є нестійким. Має місце скорочення кількості підприємств, що займалися впровадженням нововведень на промислових підприємствах протягом 2010—2015 рр. Зокрема у 2015 р. промисловими підприємствами України було освоєно виробництво

3136 видів нової продукції, що майже в 1,5 рази більше ніж у 2010 р., коли було створено 2408 видів інноваційної продукції.

3. Результативність інноваційної діяльності залишається низькою. Основним результатом інноваційної діяльності можна розглядати обсяг інноваційної продукції, яка реалізується підприємством. Зважаючи на представлені показники можна наголосити на погіршенні ситуації. Так, частка реалізованої інноваційної продукції за досліджуваний період була дуже низького рівня (3,4—3,8%), однак знизилась ще більше до рівня 1,4%.

Все це свідчить про необхідність чіткої ідентифікації причин такого стану речей та визначення необхідних заходів, які дозволять змінити негативні тенденції у розвитку інноваційної діяльності українських підприємств. У контексті представлених показників необхідним є таке співвідношення: активізація процесів впровадження сучасних технологічних процесів, особливо, ресурсозберігаючих технологій, повинна стати основою нарощування обсягу випуску інноваційної продукції, а зростання доходів від її реалізації складе фінансову основу для активізації інноваційної діяльності у всіх формах та видах.

Важливість інноваційної діяльності не потребує аргументації, однак її низька активність свідчить про наявність суттєвих перешкод, які можна вважати загальними для переважної більшості управлінських підприємств.

"Інноваційна діяльність є наслідком пошуку більш прибуткових сфер вкладення капіталу за умов падіння середньої норми прибутку. В умовах розриву виробничого та фінансового капіталів і недостатності останнього механізм ринкового стимулювання інновацій не спрацьовує. Інновації досі не стали належним засобом підвищення конкурентоспроможності. Оцінка вартості інтелектуальних благ відбувається на деформованому ринку, відокремлено від потенційного економічного ефекту впровадження інновації. Це не стимулює вдосконалення виробництва інтелектуального продукту — основи інновацій. У таблиці 2 наведено основні фактори, що стримують розвиток інноваційної діяльності підприємств" [9].

За даними таблиці 2, основні фактори, які стримують реалізацію інноваційної політики на підприємствах, насамперед, мають фінансову основу, а саме: нестача власних коштів (83,0% обстежених підприємств). Майже однаковою мірою заважали впроваджувати передові промислові технології такі чинники, як великі витрати на нововведен-

Таблиця 2. Фактори, що перешкоджають реалізації інновацій на вітчизняних підприємствах за 2010–2015 рр.

Фактор	Частка підприємств, %
Нестача власних коштів	83,0
Недостатня фінансова підтримка держави	56,6
Великі витрати на нововведення	55,9
Високий економічний ризик	38,9
Недосконалість законодавчої бази	37,7
Тривалий термін окупності нововведень	34,6
Відсутність коштів у замовників	31,7
Нестача інформації про нові технології	19,5
Відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами та науковими організаціями	18,5
Нестача інформації про ринки збуту	18,3
Відсутність кваліфікованого персоналу	17,2
Відсутність попиту на продукцію	16,0
Несприятливість підприємства до нововведень	14,5

Джерело: [9].

ня (55,9 %), недостатня фінансова підтримка держави (56,6 %), високий економічний ризик (38,9 %), тривалий термін окупності нововведень (34,6 %). Крім того, розвиток інноваційної діяльності стримували недосконалість законодавчої бази (37,7 %), відсутність попиту на продукцію (16 %) та кваліфікованого персоналу (17,2 %).

Оскільки фінансові обмеження є найвагомішими зупинимось на дослідженні фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні (табл. 3).

Загальна сума витрат є нестійкою, характеризується суттєвими коливаннями за обсягами та суттєво залежить від циклічності економічного розвитку. Важливим фактором для аналізу інноваційної діяльності є визначення джерел фінансування, залученого на інноваційні цілі підприємств України. Аналізуючи динаміку інвестицій в інновації (табл. 3), слід відмітити, що у 2010–2015 рр. простежуються перепади, коли витрати досягли найвищого показника — 14333,9 млн грн. у 2011 році до 7695 млн грн. — у 2014 р. Так, у 2015 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності різко збільшується до 13813,7 млн грн, однак якщо взяти цей показник з розрахунку на одне підприємство, то суми залишаються неадекватними потребам.

Ще одна негативна тенденція стосується структури джерел. Представлені дані свідчать, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств є власні кошти. Так, за 2015 рік їх частка склала 97,2% від загальної суми витрат. Державні кошти складають лише 0,4% від загальної суми, 0,42% — кошти інвесторів, і майже 2% — інші джерела фінансування. З цього випливає, що держава відіграє найменшу роль в підтримці інноваційної діяльності України, і це є основною проблемою реалізації інноваційної політики на вітчизняних підприємствах. Низьким залишається рівень

інвестиційної привабливості інноваційного сектора і для зовнішніх інвесторів.

Отже, тенденції інноваційної діяльності останніх років засвідчують про наявність значних проблем та низький рівень розвитку інноваційної діяльності в Україні, що, в свою чергу, негативно відображається на конкурентоздатності продукції та розвитку економіки в цілому.

Серед основних проблем, які стримують інноваційну діяльність в Україні, можна виділити декілька.

По-перше — мінімальна підтримка держави, яка проявляється і в зменшенні державних витрат на інноваційний сектор та науку, в збереженні складного нормативного середовища, у відсутності змістовної інноваційної політики. На сьогоднішній день в Україні діє 14 законів, понад 50 підзаконних актів, виданих Кабінетом Міністрів України, а також понад 100 правових актів відомчого характеру, які регулюють питання інноваційної діяльності підприємств. Разом з тим, більшість державної фінансової підтримки та податкового стимулювання, передбаченого цими актами, не можуть бути застосовані в повному обсязі [3] кількість створених нормативно-правових і законодавчих актів не змінили ситуацію відносно системного підходу та єдиної інноваційної політики в Україні.

По-друге, обмежені фінансові можливості українських підприємств, які не дозволяють купувати сучасне обладнання для виробництва, фінансувати продуктивні інновації та власні наукові дослідження. На цей момент, за статистичними даними 2015 року, держава виділяє менше 1% коштів на підтримку інноваційної політики підприємств України (згідно з висновками авторів статті до таблиці 3). Розвиток інноваційної діяльності буде відбуватись тільки в тому випадку, коли будуть мобілізовані всі джерела фінансів.

По-третє, деградація ресурсної бази як матеріально-технологічної бази, так і кадрового потенціалу. Вікова структура і обладнання, і науково-технічного персоналу зумовлюють зниження результативності заводської науки, яка на підприємствах у розвинених країнах є основним драйвером корпоративних інновацій.

Реалізація резервів інноваційної активності потребує заміни застарілого обладнання, введення нових технологій, підготовки кадрів. Реалізація проектів з модернізації виробництва потребує чіткого уявлення про стан підприємства та ринку в цілому, фінансової та маркетингової організації інноваційної діяльності. З цього випливає ще одна проблема, що гальмує розвиток інноваційної діяльності, а саме: недостатнє інформаційне забезпечення, нечітка організація збереження накопиченої інформації, способи її подання та методи перетворень, методики кодування та пошуку інформації.

Таблиця 3. Джерела фінансування інноваційної діяльності України за 2010–2015 рр.

Роки	Загальна сума витрат, млн грн.	У тому числі за рахунок коштів, млн грн.							
		власних	частка, %	державного бюджету	частка, %	Іноземних інвесторів	частка, %	Інші джерела	частка, %
2010	8045,5	4775,2	59,35	87,0	1,08	2411,4	29,97	771,9	9,59
2011	14333,9	7585,6	52,92	149,2	1,04	56,9	0,40	6542,2	45,64
2012	11480,6	7335,9	63,90	224,3	1,95	994,8	8,67	2925,6	25,48
2013	9562,6	6973,4	72,92	24,7	0,26	1253,2	13,11	1311,3	13,71
2014	7695,9	6540,3	84,98	344,1	4,47	138,7	1,80	672,8	8,74
2015	13813,7	13427	97,20	55,1	0,40	58,6	0,42	273,0	1,98

Джерело: складено авторами за даними [7].

Разом з тим, правильні управлінські рішення та відповідні висновки можна зробити лише на основі обстежень за принципом суцільного безперервного обліку. Тому при розробці інформаційного забезпечення, потрібно враховувати систему показників для визначення економічної ефективності інновацій, показники бізнес-планів та внутрішні інформаційні потреби" [8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного дослідження виділено ряд факторів, що стримують реалізацію інноваційної політики на підприємствах України. Серед основних проблем виділяється: відсутність державної підтримки, потреба у безперервному вдосконаленні нових технологій, зношеність обладнання та застаріла матеріально-технічна база, дефіцит фінансових ресурсів, недосконалість і недостатність інформаційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств і відсутність чіткої методології формування облікової інформації. Усе це перешкоджає ефективному управлінню інноваційними процесами. Для вирішення визначених проблем необхідно, перш за все, створити привабливий інвестиційний клімат та запровадити дієві механізми і стимули для підвищення зацікавленості у впровадженні нововведень саме на рівні підприємства, а саме:

1) забезпечити удосконалення податкового законодавства в контексті сприяння інноваційній діяльності господарюючих суб'єктів;

2) збільшувати обсяги державного фінансового забезпечення інноваційної діяльності, наукових розробок за визначеними пріоритетними напрямками;

3) надавати приміщення для розробки досліджень і подальшої реалізації інновацій у вищих навчальних закладах та на підприємствах за принципами бізнес-інкубаторів;

4) активізувати мотиваційні важелі інноваційної діяльності для національного та іноземного інвестора;

5) створити умови для розвитку інфраструктури, що здійснювала б фінансовий, інформаційний, консалтинговий, маркетинговий та інші види підтримки інноваційних процесів.

Зазначені заходи дадуть змогу задіяти всі необхідні механізми та стимули для покращення стану інноваційної політики підприємств і вирішити проблеми її реалізації на підприємствах України.

Література:

1. Андрюшук Г.О. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Г.О. Андрюшук // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 12. — С.23—28.

2. Андрюшко А.К. Дослідження сучасного стану та розвитку інноваційної активності підприємств України / А.К. Андрюшко // Ефективна Економіка. — 2013. — №3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

3. Висоцька І.Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І.Б. Висоцька // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2008. — № 18.10 — С. 185—279.

4. Захарченков О.С. Проблеми інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні та формуван-

ня стратегій інноваційних перетворень / Захарченков О.С. // Бізнес Інформ № 2. — 2012. — С. 57—61.

5. Касич А. О. Досвід формування національних інноваційних систем в країнах, що розвиваються / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 5 (143). — С. 46—49.

6. Касич А.О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу / А.О. Касич, В.А. Циган // Ефективна економіка. — 2013. — № 12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

8. Шатковська Л.С. Облік інноваційної діяльності / Л.С. Шатковська, Т.Г. Камінська // Облік і фінанси АПК. — 2006. — № 9/10. — С. 122—127.

9. Щербань В.М. Товарно-інноваційна політика: Навч. посіб. / В.М. Щербань, Л.Л. Козубенко. — К., 2006. — 398 с.

10. Ястремська О.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств: результати оцінювання / О.М. Ястремська, П.О. Дуортмес // Бізнес Інформ № 4. — 2016. — С. 161—168.

References:

1. Androschuk, G.O. (2000), "Innovation in Ukraine: economic mechanism of stimulation", *Intelektual'na vlasnist'*, vol. 12, pp. 23—28

2. Andrushko, A.K. (2013), "Research of current state and development of innovative activity Ukrainian companies", *Efektivna Ekonomika*, [Online], vol.3, available at: <http://www.economy.nauka.com.ua> (Accessed 20 Oct 2016).

3. Visotska, I.B. (2008), "State and problems of innovation in industry of Ukraine", *Naukovy' Visnyk NLTU v Ukraini*, vol. 18.10, pp. 185—279.

4. Zaharchenkov, O.S. (2012), "Problems of innovative development of industrial companies in Ukraine and strategy formation of innovative transformations", *Biznes Inform*, vol. 2, pp. 57—61.

5. Kasych, A.O. (2013), "Experience of formation of national innovative systems in countries, which are developing", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol.5 (143), pp.46—49.

6. Kasych, A.O. and Tsyhan, V.A. (2013), "Features of funding of Higher education in Ukraine and in other countries in the world", *Efektivna Ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nauka.com.ua> (Accessed 20 Oct 2016).

7. State Statistics Service of Ukraine (2005), "The scientific and scientific-technical activity", [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html (Accessed 20 Oct 2016)

8. Shatkov'ska, L.S. and Kamins'ka, T.H. (2006), "Account of innovation", vol.9/10, pp. 122—127.

9. Scherban', V.M. and Kozubenko, L.L. (2006), *Tovarno-innovatsijna polityka [Commodity-innovative policy]*, Kiev, Ukraine.

10. Jastrem'ska, O.M. and Dourtmes, P. O. (2016), "Innovation of industrial companies: results of evaluation", *Biznes Inform*, vol.4, pp. 161—168.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.